

Možné přínosy neformálního vzdělávání založeného na systému hodnot

JIŘÍ ZAJÍC

Abstrakt: Příspěvek se zaměřuje na jedinečné možnosti, které přináší oblast neformálního vzdělávání (a výchovy), a to zejména v té podobě, jakou nabízejí tradiční spolky dětí a mládeže. Vychází z všeobecně přijímané definice neformálního vzdělávání, což umožňuje poukázat na rozhodující principy: jde nejen o vzdělávání, ale podstatně i o výchovu, která stojí na hodnotovém základu a probíhá v dobrovolném rámci. V následující nejrozsáhlejší části bude řeč o komplexnosti výchovy a vzdělávání, mimořádně důležité vztahové rovině s výraznými rysy partnerství, dlouhodobosti, která umožňuje opravdové rozvíjení kompetencí – včetně těch, které patří ke klíčovým, výchově ke svobodě a zodpovědnosti, účinné zpětné vazbě i roli vzorů. V závěru v návaznosti na projekt Propojování formálního a neformálního vzdělávání včetně zájmového článku představí některé důležité výsledky i hlavní překážky pro možnost využití přínosu neformálního vzdělávání ve školství.

Klíčová slova: neformální vzdělávání a výchova, ucelený systém hodnot, účinná zpětná vazba, propojování formálního a neformálního vzdělávání.

PROLOG

„Pro mne skauting znamenal celoživotní orientaci na hodnoty, které do nás škola ani rodina nedostala. Byli jsme součástí přirozeného klukovského živlu postaveného na tom, že kluci spolu kamarádi a navzájem se vychovávají. My jsme se do té doby s klukama jenom bili. S příchodem skautingu to najednou dostalo silně dobrodružný ráz a jiný řád. Skauting vychovává lidi přirozeně k odpovědnosti, k občanskému postoji.“

Toto vyznání Břetislava Rychlíka, známého brněnského dokumentaristy, herce

a režiséra, jsem zvolil jako východisko příspěvku proto, že velmi koncentrovaně shrnuje to, co bych chtěl svým dalším textem vyjádřit: Skauting poskytuje dětem a mladým lidem takovou životní výbavu, kterou jim často nedokáže nabídnout žádná jiná oblast jejich života. A hned dodávám, že to nemusí být jen skauting, nýbrž i jiný obdobný typ formace, která se tradičně nazývala „mimoškolní výchova“ a dnes spadá do neformálního vzdělávání.

V následujícím textu se pokusím zmíněné nástroje popsat a ukázat, jak působí, i co je třeba udělat pro to, aby opravdu měly takový efekt. Poté přistoupím

k tomu, co zatím ukazuje projekt *Propojování formálního a neformálního vzdělávání včetně zájmového* z hlediska možností přinést do našich škol alespoň něco z toho, co zatím činí oblast neformální výchovy tak jedinečnou.

VÝZNAČENÍ HRŠTĚ

Předpokládám, že naprostá většina čtenářů má pojem neformální vzdělávání dobře osvojený a že v tomto čísle se i v jiných článcích nějakým způsobem zopakuje, co se tím rozumí. Přesto zde uvedu, co tím rozumím v kontextu tohoto článku a jaké charakteristiky pokládám za důležité pro pochopení toho, proč je tento způsob výchovy a vzdělávání tak účinný. Také to bude určitá osnova podrobnější analýzy ústředních prvků.

Ve shodě s materiály MŠMT i dokumenty EU vztahujícími se k dětem a mládeži pokládám **neformální vzdělávání** za organizované výchovně vzdělávací působení, které probíhá mimo rámec zavedeného oficiálního školského systému, je dobrovolné a nabízí zájemcům záměrný rozvoj životních zkušeností, dovedností a postojů založených na uceleném systému hodnot. Zvláštní případem je **zájmové vzdělávání**, které probíhá ve školských zařízeních (střediska volného času, domy dětí a mládeže, školní kluby, školní družiny).

Podívejme se teď na některé charakteristiky, které jsou v tomto vymezení uvedené a tvoří rozhodující kostru neformálního vzdělávání. Předně je to explicitní

zdůraznění **výchovy**, jako zásadního, neredukovatelného rozměru. Postupné opouštění toho, že výchova je přece jen něčím jiným než *vzděláváním*, alespoň v českém jazykovém prostředí, způsobilo – zejména ve školství – zcela zásadní potlačení aspektu výchovy jako nezbytné součásti socializačního procesu skrze povinnou školní docházku. V posledních desetiletích se na to alespoň tu a tam reagovalo zaváděním etické výchovy a včleněním osobnostně-sociální výchovy do rámcového vzdělávacího programu, avšak ke skutečnému návratu výchovy do školního procesu v celé šíři je nejspíš u nás ještě hodně daleko. Neformální vzdělávání se naopak za výchovu nestydí, ale hrdě se k ní hlásí: je jeho ústředním prvkem. Proto má také šanci opravdu utvářet nejen znalosti a dovednosti, ale i postoje. Posléze se tomu budu věnovat podrobněji.

Dalším určujícím rysem neformálního vzdělávání je jeho **dobrovolnost**.¹ Účastní se ho – zejména dlouhodoběji – jen ty děti a ti mladí lidé, kteří o něj mají skutečný zájem. A dobrovolníky jsou v drtivé většině i dospělí, kteří jsou jejich průvodci. Důsledkem této dobrovolnosti přitom není chaos, absence a porušování pravidel ani nespolehlivost či náladovost. Jak si z hlediska přitažlivosti ve světě dětí tato oblast vede, dobře dokládá tabulka 1 ukazující některé výsledky výzkumu *České děti venku*, kdy na škále od 1 do 5 znamenala 1 „mám velmi nerad(a)“ a 5 „mám velmi rád(a)“. U děvčat a mladších dětí je to jeden z nejoblíbenějších způsobů trávení času. Za pozornost jistě stojí vztah k návštěvě školy a jeho vývoj v čase.

¹ Řada výzkumů ukazuje, že děti, které se neúčastní žádného typu neformálního vzdělávání, je méně než 15 %.

Tab. 1. Dílčí výsledky výzkumu *České děti venku* (2016)

Druh činnosti/aktivity	Děvčata	Chlapci	7–9 let	10–12 let	13–15 let
Domácí příprava do školy	2,8	2,6	2,9	2,6	2,5
Pomoc v domácnosti	3,0	2,8	3,2	2,9	2,7
Škola	3,2	3,0	3,3	3,1	3,0
Čtení knížky, časopisu, novin	4,1	3,8	4,0	4,1	3,9
Sledování televize nebo DVD	4,4	4,4	4,5	4,4	4,2
Kroužky, oddíly, kurzy	4,5	4,4	4,6	4,4	4,3
Volný čas někde venku	4,7	4,6	4,7	4,7	4,4
Internet (na počítači, mobilu)	4,5	4,6	4,5	4,6	4,6
Hraní počítačových her	4,2	4,7	4,5	4,5	4,7

Dobrovolnost má pro děti kromě pozitivní motivační síly ještě jeden zásadní důsledek: možnost, aby celý tento systém výchovy byl postaven na **uceleném systému hodnot**. Běžně je známo, že toto platí o skautingu, ale v současnosti se to u nás dá vztáhnout i na celou řadu dalších spolků, které tak či onak na skauting navazují, byť ne vždy byly s ním během naší historie ve shodě. Každopádně tradiční všeobecně zaměřené spolky dětí a mládeže se buď přímo, nebo alespoň implicitně o určitý hodnotový základ opírají.² Tím se také liší od jednostranně či výkonově zaměřených aktivit v oblasti zájmového a neformálního vzdělávání. Takový systém hodnot totiž umožňuje dát dítěti pevný základ pro morální rozhodování a z něj vycházející i určitý celkový přístup k životu, což jsou nezbytné

předpoklady pro utváření charakteru.³ Dokonce to umožňuje, aby na přiměřené věkové úrovni – a bez vazby na nějakou tradiční formu náboženství – byl podporován a rozvíjen duchovní život dětí. Tedy oblast, v níž až na malé výjimky jsou už po mnoho generací české děti ponechávány jak v rodině, tak ve škole bez pomoci. Logickým důsledkem toho je pak jakási „duchovní negramotnost“, která se promítá do určité existenciální frustrace, zvláště pokud jde o otázky smyslu života či zdrojů naděje. Dobrovolnost současně zaručuje, že pokud by rodiče dítěte nebyli v zásadní shodě s oním hodnotovým základem a z něj vyplývajícím stylem výchovy, mohou se rozhodnout pro jiného „poskytovatele“ neformálního vzdělávání, jehož východiska více odpovídají jejich hodnotovým preferencím.

² Dobře hodnotově je dnes třeba založený i Pionýr, který se odvolává na svých „Sedm P“ – Pravda, Poznání, Pomoc, Přátelství, Paměť, Příroda, Překonání. U Lígy lesní moudrosti (Woodcraftu), Mladých ochránců přírody či spolků vzešlých z křesťanského zázemí (např. Salesiánské hnutí mládeže) je to také zřejmé.

³ Myslím, že právě absence dostatečně široce sdíleného hodnotového základu v našem školství (ne jen nějak deklarovaného, ale skutečně přijatého učiteli, žáky i rodiči) způsobuje onu systémovou bezradnost nejen při výchovném působení, ale i při pokusech formovat občanské postoje žáků nebo uvádět je do porozumění naší nedávné historii.

PILÍŘE NEFORMÁLNÍ VÝCHOVY

Podívejme se nyní na některé faktory, které jsou pro oblast neformální výchovy a vzdělávání typické a jsou důležitým zdrojem úspěšné socializace dětí a mladých lidí.

Komplexnost

V oblasti neformálního vzdělávání jsou samozřejmě i mnohé nabídky, které z hlediska rozvoje dětí tento rys nemají (jazyky, zpěv, modelářství, výtvarné aktivity, sport atd.), ale pro skupinu zástupců, kvůli kterým tuto stať píšu zejména, je komplexnost opravdu typická. Mám tím na mysli skutečnost, že výchovné působení se tu nezaměřuje na rozvoj nějaké dílčí vlastnosti či schopnosti, nýbrž poskytuje možnost opravdu celkového osobnostního rozvoje. Tedy rozvoje v dimenzi racionální, volní, emocionální, sociální, etické i duchovní – a v každé dimenzi ještě ve značně širokém spektru kompetencí. Současně se to vše děje s využitím velkého množství různých forem a metod, v nichž nezbytnou a mnohdy určující roli má **hra** využitá ovšem ke skutečnému vzdělávání, nikoli jen k zábavě. Typické je, že si spoustu kompetencí děti osvojují skrze skutečné reálné činnosti: vaří oběd, štípou dříví, staví tábor, sestrují budky pro ptáky, vyhledávají informace v jízdním řádu či mapě (jedno zda v klasických papírových nebo na internetu), připravují hudební či dramatická pásma, která pak předvádějí nejen

vrstevníkům, ale i rodičům nebo veřejnosti, sbírají peníze na podporu nemocných dětí atd.

Dlouhodobost

Každý, kdo se zabývá problematikou vzdělávání a výchovy, jistě ví, že založení a další rozvoj kompetencí nutně vyžadují dlouhodobé působení. Dílčí vědomosti je jistě možné naučit i během 45minutové vyučovací hodiny. Některé jednoduché dovednosti během několika takových hodin, když se k tomu přidá i domácí „drezúra“. Ale ty opravdu důležité kompetence se neobejdou bez potřebných postojů, z nichž vychází nezbytná motivace. A to vyžaduje spoustu času.

Ti z nás, kteří se pravidelně setkávají se studenty středních či vysokých škol, jsou často nemile překvapeni, jak málo si toho i tito minimálně průměrně nadaní mladí lidé zapamatovali z učiva základní školy. Jde zejména o oblast historie, zeměpisu, literatury, zkrátka toho, co patří ke klasickému všeobecnému vzdělání. Tedy i v tom, v čem by měla být síla formálního vzdělávání, se ukazují povážlivé slabiny. Podstatným důvodem toho je jistě i přetíženost obsahem, který se učitelé snaží zvládnout (mnohdy pod tlakem rodičů) s ohledem na testy a přijímací zkoušky. Je jasné, že v takovém systému se sotva lze zaměřit na pěstování opravdových kompetencí. Jasně to konstatuje i nedávno vypracovaná studie *Hlavní směry vzdělávací politiky ČR do roku 2030+*.⁴

⁴ Viz hned první strategický cíl: zaměřit vzdělávání více na získání kompetencí potřebných pro aktivní občanský, profesní i osobní život. A pak celá řada dalších na to navazujících návrhů.

S ničím takovým nemusí běžně zápasit vychovatelé (vedoucí) v prostředí neformální výchovy. Samozřejmě, že ani tam není vždy na všechno „dost času“, protože řada činností vychází z reálných potřeb oddílu nebo i jeho okolí. Ovšem fakt, že většina chlapců a děvčat, kteří prožívají své dětství a dospívání v oddílech těchto organizací, v nich prožijí pět, osm nebo i deset let (a mnozí v nich pak pokračují jako vedoucí), přece jenom poskytuje podstatně lepší podmínky právě pro osvojování a rozvoj kompetencí v jejich plném významu.

Vztahová síť

Nyní jsem se dostal z praktického hlediska k tomu pravděpodobně nejdůležitějšímu pilíři. Pravidelně každý, kdo prošel tímto prostředím, zdůrazní, že si odsud odnesl v první řadě celoživotní kamarádství (tab. 2), někdy i partnerství, společenství rodin a následné společenství dětí. Vedoucí zde přitom mají spíše pozici starších kamarádů či sourozenců, než aby byli pro děti „dospělými“, kteří jsou buď zdrojem obav či stresu, anebo jsou „totálně mimo“. Skutečné partnerství mezi vedoucími výchovně-vzdělávacího procesu a jeho účastníky je typickým „poznávacím znamením“

kvalitní neformální výchovy a vzdělávání. Samozřejmě, že i zde se můžou vyskytovat případy, kdy to tak úplně neplatí, ale obvykle tu není ona zásadní „systémová překážka“, která je v současné podobě školy neodstranitelná: učitel je především „hodnotitel“, nikoli průvodce a partner.

To zakládá také mnohem větší šanci na vytvoření opravdové důvěry mezi všemi účastníky neformálního vzdělávání. To je zásadní, protože bez vysoké míry vzájemné důvěry se zrovna ty nejcitlivější polohy výchovy a vzdělávání sotva podaří. Jasně to dokumentuje následující reflexe předmětu *Strategie osobnostního rozvoje* (SOR), který probíhá na Cyrilometodějském gymnáziu v Prostějově. Především, že toto gymnázium je protagonistou osobnostně-sociální výchovy u nás a od roku 2007 tu vypracovali množství velmi kvalitních materiálů (které sám používám pro inspiraci při tvorbě metodik pro skauty). Přesto se ukazuje, že i za těchto okolností je vytváření skutečné důvěry ve škole obtížné – a to právě pro nedostatečnou míru důvěry, kterou je ovšem ve škole velmi těžké vybudovat: „Já patřím k té většině třídy, která nemá SOR moc v lásce. Podle mě je to jen hodina navíc a nevidím v tom nějaký velký smysl. ... A třeba ty domácí úkoly nemají žádný efekt, protože to všichni píšou v hodinách

Tab. 2. Důvody, které děti uvedly jako hlavní motivaci svého chování do oddílu či kroužku (Bocan, Maříková & Spálenský, 2011)

Důvod	6–9 let	10–12 let	13–15 let
zábava	80 %	84 %	78 %
kamarádi	67 %	72 %	69 %
vedoucí	32 %	39 %	25 %

před SOR nebo o přestávkách. Někteří studenti si i myslí, že SOR zasahuje příliš do jejich soukromí, a nechtějí se na dané téma bavit. Například sny, každý má své sny, ale většinou jsou tajné.“ (Markovičová & Polcr, 2008, s. 23).

Výchova ke svobodě

Přímým důsledkem předchozího a spojení s oním nezbytným hodnotovým základem je možnost účinné výchovy ke svobodě – a tím i k **odpovědnosti**. Stalo se skoro módou říkat, že svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda druhého. Takhle to ale určitě být nemůže: ze všech stran je naše svoboda „dotýkána“ svobodami těch, kteří nás obklopují, ale nemůže tím přece být „ukončena“. Ano – ti druzí skutečně mají co podstatného dělat s naší svobodou, ale ne tak, že by ji „ukončovali“, nýbrž naopak: svoboda jednoho začíná působit jako skutečná svoboda tam, kde se setká se svobodou druhého. Teprve při setkání mého „Já“ s druhým „Tý“ se může uplatnit moje schopnost rozhodování – a to rozhodování pro dobro druhého „Tý“, nebo – nejlépe – pro dobro nás obou. Svoboda je tedy z tohoto hlediska dispozice hledat, přijímat a uskutečňovat taková řešení, která maximalizují dobro s ohledem na všechny zúčastněné. Je jasné, že podstatnou metodou, kterou svoboda ke své působnosti potřebuje, je **dialog**,

a významnou podpůrnou schopností **empatie**. Výchova ke svobodě tedy podstatně spočívá v rozvoji obojího.

Odpovědnost – jak už samo slovo napovídá – musí spočívat v tom, že my někomu či něčemu odpovídáme. Docela běžně se pokládá za vyřešenou tím, že přece odpovídám sám sobě a pak také druhým lidem. V pořádku. Jistě i o tohle se jedná, ale nestačí to. Skutečná odpovědnost vyžaduje odpovídat se – řečeno se Zdeňkem Matějčkem (2015, s. 100)⁵ – autoritě, která nás přesahuje. Jenom ta může být skutečným partnerem pro naše svědomí. Jenom autorita, kterou bezpodmínečně uznáváme, je hodná naší odpovědnosti. A právě tu zastupuje onen systém hodnot, který je v základu každé solidní neformální výchovy a vzdělávání.

Pro praktickou výchovu ke svobodě jsou podstatné následující předpoklady:

Dítě musí vyrůstat v určitém řádu – v prostoru pravidel, hranic, povinností –, přičemž je velmi dobré, když i z hlediska dítěte jsou hlavní stavební kameny tohoto řádu „přirozeně nahlédnutelné“, tj. vyplývají z práv a potřeb ostatních, z podmínek pro dobrou hru, z podmínek spolupráce atd. Pak totiž dítě nejprůkazněji zažívá vztah mezi zneužitím své svobody a jeho důsledky. Proto jsou tak cenným výchovným nástrojem dobře strukturované hry s jasnými pravidly (což neznamená, že od jistého věku nejsou – z jiného důvodu – cenné i hry nestrukturované).

⁵ Autor pak shrnuje (tamtéž, s. 104):

1. Pokud jde o výchovu k odpovědnosti, tak základní pravidlo zní: posilovat všechno nesobecké v dítěti a vést je tak, aby bralo na vědomí a přijímalo práva a zájmy druhých lidí.
2. Výchova k odpovědnosti je celkový postoj k životu a nedá se uskutečňovat kázáním, tresty a strachem.
3. Vychováváme k odpovědnosti, jsme-li sami odpovědní.

Nelze vychovávat ke svobodě a současně nepřijmout jako nutnou daň možnost chyb a selhání. Zkrátka musíme mít odvahu riskovat dílčí nezdary – a přesto dětem znovu a znovu důvěřovat. Důvěra je vůbec nejnütnější podmínkou výchovy ke svobodě – a jak už víme, je právě v oblasti neformální výchovy zásadním „stavebním prvkem“.

Každý věk a stupeň vyspělosti má svůj optimální prostor svobody. Za správný odhad tohoto prostoru svobody jsou samozřejmě zásadně odpovědní vedoucí/vychovatelé. Pro jeho co nejlepší nastavení je důležitá možnost individuálního přístupu a účinné zpětné vazby.

Účinná zpětná vazba

Tomu, kdo není příliš obeznámen s oblastí neformálního vzdělávání a výchovy by se mohlo zdát, že tu bude problém s poskytováním takové zpětné vazby, které děti opravdu rozumějí – a která se zpravidla koncentruje do odměn a trestů. Avšak opak je pravdou. Vedoucí tu mají totiž k dispozici v první řadě celkové působení komunity, v níž k této výchově dochází. A jelikož je to parta kamarádů, kteří si vzájemně důvěřují, a ani vedoucí tu nejsou v pozici „dozoru“, nýbrž v určité míře imponujících starších partnerů, může poskytování účinné zpětné vazby být prakticky kontinuálním procesem neseným hlavně signály vztahového charakteru.

Další důležitou skutečností v poskytování zpětné vazby je to, že velmi často je dodržování či nedodržování přijatých pravidel přímo „odměněno“ výsledky činnosti, aniž by bylo třeba k tomu cokoli dodávat. Jestliže si členové družiny během tábora služby dobře a kamarádsky pomáhají, nutně se to pozitivně projeví i v tom, jak celá jejich služba proběhne. To, že v rámci neformálního vzdělávání se často řeší reálné, praktické úkoly, s sebou nese nespornou výhodu.

Konečně zásadní dimenzí zpětné vazby pro tuto oblast je rozvíjení schopnosti sebereflexe, poctivého hodnocení vlastního jednání i smýšlení. Dítě se má srovnávat se svými dispozicemi, nikoli s ostatními. Je jasné, že zejména nezkušení vedoucí sahají i po jiných metodách (např. známé bodování), ale celkové nastavení zpětné vazby tu jasně směřuje k tomu, co je známo jako formativní hodnocení.

Vzory

Nepominutelným přínosem života dítěte v nějakém dobrém oddílu je i možnost, že tu najde pro svůj život přitažlivý vzor. To je zejména pro dnešní chlapce, kteří často vyrůstají bez přítomnosti otců, mimořádná příležitost.⁶ V tomto případě je to navíc vzor reálný, s nímž má dítě dlouhodobou osobní zkušenost a jehož přitažlivost spočívá v první řadě v charakteru jeho

⁶ Výzkum provedený v rámci projektu *Klíče pro život: Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let* ukázal, že polovina dnešních dětí žádný vzor nemá (čím jsou starší, tím je to častější). A pokud vzor mají, tak jasně převládají mediální vzory – sportovci pro chlapce a herečky, zpěvačky či modelky pro děvčata. Až za nimi je maminka jako první „reálný“ vzor. Otcové jsou na tom ještě podstatně hůře – jsou vzorem jen pro 6% dětí ve věku 13–15 let (Bocan et al., 2011, s. 125–132).

jednání. To je pro možnost skutečného „následování“ velice podstatné, protože absence dobrých a současně reálných vzorů značně komplikuje dospívání dětí.

PŘENOS DO ŠKOL

Nápady zprostředkovat i ve školním vyučování alespoň něco z toho, co spolehlivě funguje v prostředí neformálního vzdělávání a výchovy, mají dlouhou tradici. A to nejen v alternativních typech pedagogik – příkladně waldorfské či Montessori, ale i v hlavním proudu vzdělávání. A v posledních desetiletích i u nás. Bohužel, systémové nastavení formálního vzdělávání v našich školách (jde hlavně o „rozškátulkování“ do předmětů, obsahové nároky, časovou strukturu danou 45minutovými vyučovacími hodinami, zaměření na úspěch v testech místo na osvojení kompetencí) a určitá rutinní „zaběhnutost“ řídicích pracovníků školy i učitelů zatím tomuto propojení ve větší míře (plošně i časově) kladou značné překážky. S nimi si zatím dokážou poradit jen zvláště schopní a nadšení učitelé.

Reakcí na to je i realizace projektu *Propojování formálního a neformálního vzdělávání včetně zájmového*, který „odstartoval“ v září 2018 a jehož spolurealizátorem je Národní pedagogický institut České republiky. Projekt úzce spolupracuje s 28 neziskovými organizacemi, které s více než stovkou partnerských škol vytvářejí vzdělávací programy, prostřednictvím nichž lze výše popsané přednosti neformálního vzdělávání uplatnit i v prostředí školního vyučování. Praxe ukazuje, že takových

možností je hned několik – od vybraných učebních metod přes způsob hodnocení, změnu prostředí i změnu atmosféry při výuce až po změnu vztahů mezi vyučujícími a žáky i žáky navzájem.

Níže nabízím souhrn pozitivních aspektů spolupráce školy a sektoru neformálního vzdělávání, které jsme za 20 měsíců realizace projektu nasbírali:

- prohloubení zájmu o téma (podpora vnitřní motivace k učení), a to nejen žáků;
- hlubší osvojení učiva a přenositelnost získaných vědomostí/dovedností do praxe díky praktičtějšímu zaměření výuky (co se naučím, mohu aplikovat v praxi);
- podpora formativního hodnocení a rozvoj schopnosti sebereflexe a sebehodnocení;
- rozšíření informačních zdrojů žáků i učitelů;
- rozvoj jednotlivých kompetencí žáků, pedagogů i pracovníků neformálního vzdělávání (mj. zvýšení pedagogických kompetencí a odbornosti);
- podpora spolupráce – mezi žáky navzájem, mezi žáky a učitelem, mezi pedagogickými pracovníky a pracovníky neformálního vzdělávání (tandemové vyučování / párová výuka);
- přítomnost externích odborníků ve škole není jen otázkou metody, ale je zde velmi důležitá vztahová rovina, což může pozitivně ovlivnit atmosféru ve škole;
- změna přístupu školy/pedagogů k naplnění RVP – důraz na rozvoj kompetencí a gramotností spíše než na množství

a hloubku faktických znalostí („není nutné naučit děti vše, co je v učebnici“);

- možná proměna sociálních rolí a nové vztahové roviny ve třídě – z žáka outsidera se může stát „lídr“, učitel má možnost pozorovat a zažívat žáky v jiném prostředí, situacích či rolích, uplatní se přínosná role odborníka zvenčí nejen pro obohacení výuky;
- podpora spolupráce mezi školou a rodiči – otevírají se nové roviny komunikace i nové formy spolupráce (např. zapojení rodičů);
- podpora zájmu žáků o dění ve svém okolí (viz např. program *Active Citizens*).

V případě dlouhodobé spolupráce lze navíc doložit tyto přínosy:

- dochází postupně ke změně myšlení i přístupu k výuce (i konkrétnímu učivu), a to jak ze strany pedagogů (učitel jako mentor/průvodce, větší důraz na formativní hodnocení, „zkompetentňování“ žáků), tak i žáků a pracovníků neformálního vzdělávání;
- ze strany školy je možné zařadit programy a aktivity nabízené neformálním

vzděláváním do plánu plnění školního vzdělávacího programu (polytechnické vzdělávání, výuka chemie, fyziky, přírodopisu atd.).

Pokud se jedná o překážky výraznějšího využívání propojování formálního a neformálního vzdělávání, ukazuje se, že skutečně zásadní jsou (kromě těch, na něž jsem už upozornil):

- systém přípravy budoucích učitelů, kde prakticky chybí seznámení s možnostmi neformálního vzdělávání a výchovy;
- nedůvěra vedení škol k možnostem propojování formálního a neformálního vzdělávání;
- obavy z vyučování mimo třídu (v přírodě, v areálu organizace neformálního vzdělávání apod.);
- přetíženost učitelů, zvláště těch schopnějších;
- řada nevyjasněných právních otázek souvisejících hlavně s bezpečností;
- značně omezená možnost využití finančních prostředků od státu na realizaci řady vhodných aktivit pro žáky k doplnění vzdělávání nabízeného školou.

LITERATURA

- Bocan, M., Maříková, H., & Spálenský, A. (2011). *Klíče pro život: Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let*. Praha: NIDM. Dostupné z www.vyzkum-mladez.cz
- České děti venku. (2016). *Závěrečná zpráva z výzkumu. Nadace Proměny Karla Komárka*. Dostupné z www.vyzkum-mladez.cz
- Markovičová, A., & Polcr, P. (2008). *Strategie osobnostního rozvoje*. Metodická příručka k učebnici. 1. díl. Cyrilometodějské gymnázium v Prostějově. Dostupné z www.sor-cmg.cz
- Matějček. Z. (2015). *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál.

Mgr. Jiří Zajíc

Národní pedagogický institut ČR; Odbor duchovní výchovy Junáka – českého skauta;
e-mail: edy@skaut.cz

ZAJÍC, J. Possible Benefits of Non-Formal Education Based on a Value System

The paper focuses on the unique opportunities offered by the field of non-formal education (and upbringing), especially in the form offered by traditional associations for children and young people. It is based on a generally accepted definition of non-formal education, which makes it possible to point out the decisive principles: it is not only about education, but also about education which is based on values and takes place on a voluntary basis. In the next and most extensive section, we will discuss the complexity of education and training, an extremely important relationship level with strong features of partnership and longevity, which allows for the true development of competencies – including those that are key, education for freedom and responsibility, effective feedback, and the role of role models. In the conclusion, in connection with the Connecting Formal and Non-formal Education project, including an article of interest, some important results and the main obstacles to the possibility of using the benefits of non-formal education in schooling will be presented.

Keywords: *non-formal education and upbringing, comprehensive value system, effective feedback, linking formal and non-formal education*